

”Intohimolla ja sydämellä, kuolemaan saakka”

Palvelukeskuksen asiakkaiden musiikillinen toimijuus Musiikkimoottorit-projektissa

Taru Tähti

Musiikkiin ja muihin taidemuotoihin pohjautuvia menetelmiä on käytetty Suomessa mm. sosiaali- ja terveysalan asiakkaina olevien ikäihmisten hyvinvoinnin lisäämiseen 1990-luvun puolivälistä lähtien (Rönkä ja Kuhalampi 2011, 10). Viime vuosina taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi on Suomessa vienyt eteenpäin Opetusministeriön Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma vuosille 2010–2014 (Liikanen 2010). Käsitykset toiminnasta vanhusasiakkaiden kanssa ovat muuttuneet tuona aikana entistä enemmän fyysikeskeisestä ajattelusta aiempaa laaja-alaisempaan hoitotyöhön, jonka tukena voi käyttää luovuutta ja taidelähtöisiä toimintoja (Nietosvuori ja Salonen 2011, 135; Liikanen 2003, 41). Taide- ja kulttuuritoiminnan on havaittu mm. parantavan ikääntyneen kokemaa terveyden tilaa (Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta 2002, 18), tukevan ikääntyvien omaa aktiivisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä ehkäisevän syrjäytymistä (von Brandenburg 2008, 13).

Aloin tammikuussa 2010 ohjata ikäihmisille suunnattuja musiikkituokioita pirkanmaalaisessa ikääntyneiden palvelukeskuksessa. Musiikkituokioilla kiinnostuin erityisesti siitä, kuinka musiikkitoimintaa voisi ohjata osallistujien omista lähtökohdista niin, että vastuu toiminnasta olisi mahdollisimman pitkälle osallistujilla itsellään. Kiinnostavana näyttäytyi myös se, mikä sitoi osallistujat musiikkitoimintaan ja millaisia merkityksiä he antoivat musiikkitoiminnalle ja laajemmin musiikille omassa arjessaan. Löysin musiikkikasvatuksen tutkimuksen parista *musiikillisen toimijuuden* käsitteen (mm. Karlsen 2011), joka tuntui kattavan molemmat mielestäni kiinnostavat ulottuvuudet. Tavoitteeksi omassa musiikkitoiminnan ohjaajan työssäni tuli siten kehittää palvelukeskuksen asiakkaiden musiikillista toimijuutta. Tätä varten suunnittelin ja toteutin palvelukeskuksen asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa Musiikkimoottorit-projektin vuosina 2012–2014.

Tarkastelen tässä artikkelissa osallistavan etnografian keinoin, millaisia muotoja palvelukeskuksen asiakkaiden musiikillinen toimijuus sai Musiikkimoottorit-kokeilun aikana: Millaista musiikillista toimintaa palvelukeskuksen asiakkaiden elämään kuului ja kuinka asukkaat vaikuttivat musiikilla omaan elämäänsä? Käyn kuitenkin aluksi läpi ikääntyneitä ja musiikkia koskevaa tutkimusta, sukellan aiempaan musiikillista toimijuutta käsittelevään tutkimukseen ja esittelen lyhyesti palvelukeskuksessa toteutetun Musiikkimoottorit-kokeilun. Siirryn sitten käytännön työn kautta hahmottuneisiin erilaisiin musiikillisiin konteksteihin ja katson, kuinka asiakkaiden musiikillinen toimijuus ilmeni niissä. Lopuksi koko-

an ajatuksiani palvelukeskuksen asiakkaiden musiikillisesta toimijuudesta ja sen tukemisesta Musiikkimoottorit-projektissa.

Ikääntyminen ja musiikki

Musiikin merkitystä ikääntyneille on tutkittu ennen kaikkea hyvinvoinnin näkökulmasta. Musiikkitoiminnan on huomattu vaikuttavan laitoshoidossa asuvien ikääntyneiden mielialan positiivisuuteen, he ovat sosiaalisesti aktiivisempia ja heidän päivittäinen omatoimisuutensa ja muistinsa on merkittävästi parempi kuin musiikkitoimintaan osallistumattomilla (Liikanen 2003; Ruokonen ym. 2011). Hoitohenkilökunnan soittaman taustamusiikin ja laulamisen on todettu tukevan monipuolisesti asiakkaan kognitiivista ja fyysistä toimintakykyä (Götell 2003; Huhtala ja Kolmonen 2012). Muistaakseni laulan -tutkimuksessa (Särkämö ym. 2011) muistisairaat ja heidän tukihenkilönsä kokoontuivat ryhmiin laulamaan ja kuuntelemaan musiikkia. Tutkimus osoitti, että muistisairaana ja tukihenkilön yhteiset musiikkiaktiviteetit voivat kohentaa muistisairaana mielialaa ja vireystilaa siinä kuin musiikkiterapiaan osallistuminenkin.

Ikääntyneiden hoitolaitoksissa järjestettävässä musiikkiterapiassa käytetään usein ryhmätoimintaa sosiaalisen toimintakyvyn ja kommunikaatiotaitojen sekä kognitiivisten taitojen, kuten muistin ja ongelmanratkaisukyvyn, ylläpitämiseen (Aldridge 1996, 195). Musiikilliset taidot säilyvät usein dementiaa sairastavalla hyvin, joten musiikkia on käytetty paljon dementoituneen ikäihmisen kohtaamisessa ja kuntoutuksessa (Taipale 1999 ja 2000; Versnik 2010). Musiikkiterapialla ja musiikin käytöllä voidaan hetkellisesti vähentää dementiapotilaan levottomuutta sekä parantaa vireystilaa, kommunikaatiota ja vuorovaikutusta (Jukkola 1999; Särkämö 2012).

Ikääntyneiden itsenäistä elämää, toimintakykyä ja osallisuutta tuetaan yhä enemmän ennaltaehkäisevästi heidän omassa kodissaan (Sosiaalisesti kestävä Suomi 2010, 12). Kotona asuville ikääntyville on alettu järjestää myös monenlaisia musiikkiprojekteja. Iso-Britanniassa järjestettyihin The Silver Song Club -lauluryhmiin osallistuneet kotona asuvat ikäihmiset kertoivat nauttineensa yhdessä laulamisesta, sillä se auttoi heitä virkistymään ja unohtamaan hetkeksi sairautensa ja ongelmansa (Bungay ja Skingley 2008, 5–6). Lauluryhmäläiset kokivat laulamisen tasa-arvoiseksi yhteen tuovaksi toiminnaksi, joka lisäsi itsetuottamusta ja vähensi irrallisuuden tunnetta. Eläkeliiton järjestämässä hankkeessa Sävel soikoon – Musiikista sisältöä vapaaehtoistoimintaan (2009–2011) pääosin eläkkeellä olevat vapaaehtoiset kokivat musiikillisena vertaisohjaajana toimiessaan tärkeäksi oman aktiivisuutensa ylläpitämisen ja ilon tuottamisen muille ihmisille (Talonpoika 2010, 28–29). He näkivät musiikin vaikuttavan itseään iäkkäämpiin ja huonokuntoisempiin vanhuksiin positiivisesti ja tämä antoi voimavaroja sekä uskoa omaan toimintaan.

Myös musiikin harrastamisella on löydetty olevan monenlaisia vaikutuksia kotona asuvien ikääntyneiden elämänlaatuun. Kimmo Lehtosen mielestä mu-

siikkiharrastus sinällään on jo musiikin käyttämistä itsensä hoitamiseen (Lehtonen 2008). Ikääntyvien pianonsoittoharrastusta tutkineen Elina Sirolan (2007, 107) mukaan ikäihmiset kokivat tärkeäksi soittoharrastuksen vaikutuksen mielialaan ja fyysiseen kuntoon. Myös uuden oppiminen oli ikääntyneistä soitonharrastajista innostavaa ja haastavaa. Jyväskylän alueella toimivat seniorikuorolaiset olivat Louhivuoren ym. (2012, 451–452) tutkimuksen mukaan muihin vastaavan ikäisiin suomalaisiin verrattuna tyytyväisempiä omaan elämänlaatuunsa, hyvinvointiinsa, terveyteensä ja kykyynsä selviytyä ympäristön kanssa. Lisäksi kuorolaiset olivat vertailuaineistoa harvemmin tyytymättömiä ihmisuhteisiinsa ja tyytyväisempiä liikuntakykyynsä. Kuorolaulajien sosioekonominen tausta saattoi selittää havaittuja eroja, sillä kuorolaiset osoittautuivat tutkimuksessa keskimääräistä paremmin koulutetuiksi ja he elivät myös vertailuryhmää useammin parisuhteessa.

Tuulikki Laeksen (2013a, 313) mukaan myöhäisikäisille suunnatun musiikkitoiminnan perustelemissa korostetaan hyvinvoinnin näkökulmaa usein silloinkin, kun toiminnassa ei välttämättä ole kyse sairauksien hoitamisesta tai hoivatyöstä. Laeksen mukaan musiikkitoimintaa ei ole syytä alentaa vain hyvinvointi- ja virkistystoiminnaksi, vaan sekä musisoimisella että oppimisella sinänsä voi olla tärkeä merkitys ihmisen elämässä. Laes (2013b, 8) ehdottaa, että myöhäisiän musiikkikasvatuksessa keskeisessä asemassa tulisi olla sosiokulttuuriselle ihmiskäsitykselle perustuva musiikillisen toimijuuden vahvistaminen. Ikääntyviä koskevassa musiikin tutkimuksessa musiikillisen toimijuuden käsite on vielä nuori. Sosiaaligerontologiassa – ikääntymiseen liittyvien sosiaalisten ja kulttuuristen ilmiöiden tutkimuksessa – toimijuus on viime vuosina noussut entistä enemmän keskusteluun ja on koettu, että sen kautta voidaan rikkoa ikääntyneille tutkimuksessa tarjottuja identiteettejä (Jyrkämä 2007, 204). Musiikillisen toimijuuden käsitteen kautta ikääntyneet näyttäytyvät paitsi kohteina musiikin vaikutuksille, myös musiikillisina toimijoina, jotka luovat musiikkitoiminnan kautta itselleen mielekästä elämää.

Musiikillinen toimijuus

Eri kulttuureille ominaisia keinoja vaikuttua musiikista ja vaikuttaa musiikilla on tutkittu etnomusikologiassa jo ennen toimijuus-käsitteen käyttöön ottamista. Etnomusikologiassa musiikin nähdään vaikuttavan laajalla tasolla yhteisöön, sen toimintaan ja arvoihin (Kurkela, Leisiö ja Moisala 2003, 61). Etnomusikologian klassikoksi muodostuneessa kirjassaan *The anthropology of music* Alan P. Merriam kirjoitti ihmisen ja musiikin suhteesta toisiaan täydentävillä musiikin käyttämisen (engl. *uses*) ja musiikin tehtävien (engl. *functions*) käsitteillä (1964, 209–216). Musiikin käyttämisellä Merriam tarkoitti ihmisen tapaa liittää musiikki tiettyihin toimintoihin, kuten rakkauslaulun laulaminen rakastetulle, karjankutsu lehmille tai rukouslaulu suunnattuna jumalille. Musiikin tehtävät ovat sen sijaan syvemmällä tasolla olevia syytä musiikin käyttämiseen sekä laajempia

merkityksiä, joita musiikki eri yhteisöissä palveli. Merriam kirjoittaa musiikista jokapäiväisenä ja kokonaisvaltaisena elämän ulottuvuutena, jonka kautta ihmiset ja ihmisyyhteisöt erityisesti suullisen perimätiedon kulttuureissa vaikuttivat elämänsä käytäntöihin ja syvärakenteisiin (emt., 211).

Musiikillinen toimijuus käsitteenä pohjautuu alun perin sosiologiassa käyttöön otettuun toimijuuden käsitteeseen, jonka kautta voidaan tutkia ihmistä toimivana ja elämäänsä vaikuttavana subjektina. Toimijuuden käsite on levinnyt mm. sosiaalityön (Valokivi 2008), aikuiskasvatukseen (Eteläpelto ym. 2011), sosiaaligerontologian (Jyrkämä 2007, 2008 ja 2013) ja kulttuurintutkimuksen (Honkasalo 2008 ja 2012) aloille. Käsite on saanut eri aloilla erilaisia muotoja ja merkityksiä, ja alun yksilökeskeisen ja rationaalisen toimijuuskäsityksen rinnalle on noussut usein moniselitteinen ja hämäräkin toimijuus (Honkasalo ym. 2014, 365), jossa huomio kohdistuu toimijan ja rakenteiden väliseen arkiseen, ajalliseen ja emotionaaliseen vuorovaikutukseen.

Musiikillisen toimijuuden käsite on otettu käyttöön erityisesti musiikkikasvatuksessa. Musiikillisen toimijuuden pohjalla on käsitys musiikista toimintana, josta Christopher Small (1998, 9) käyttää verbiä *to music*. Tämä musiikillinen toiminta, *musicising*, on osallistumista musisoimiseen tai musiikkitoimintaan millä tavalla tahansa: laulamalla, soittamalla, säveltämällä, tanssimalla, kuuntelemalla tai organisoimalla. Smallin käsityksen mukaan ihminen on syntyjään musiikillinen toimija, jolle on luontaista antaa erilaisia merkityksiä musiikille ja hahmottaa sen kautta ennen kaikkea sosiaalisia suhteitaan (emt., 8). Kuten toimijuudesta yleisesti, myös musiikillisen toimijuuden käsitteestä on monenlaisia tulkintoja. Sidsel Karlsenin (2011, 110) mukaan niille yhteistä on, että musiikillinen toimijuus ymmärretään yksilön toimintakapasiteettina suhteessa musiikkiin tai musiikkiin liittyvään tilanteeseen. Karlsen hahmottelee omassa tutkimuksessaan musiikillisen toimijuuden käsitettä linssinä, jonka kautta voi lähestyä oppilaiden musiikin tekemisen ja siitä oppimisen kokemuksia (emt., 108).

Tia DeNora (2000, 5) kirjoittaa musiikista voimavarana, jossa ja jonka kautta toimijuutta ja identiteettiä tuotetaan. Hänelle musiikki hahmottuu olennaisena osana ihmisen yksilöllistä ja yhteisöllistä toimijuutta, ennen kaikkea sosiaalisena voimana, jolla luodaan sosiaalista elämää (emt., 129). Musiikki vaikuttaa mm. tunteisiin, kognitioon, tietoisuuteen, energiatasoon, käsillä olevan tilanteen havainnointiin ja tulkintaan sekä keholliseen käyttäytymiseen (emt., 20). Musiikki tarjoaa DeNoran mukaan vaihtuvan valikoiman muuttujia, joilla ihminen kehystää omaa kokemustaan ja luo sitä kautta toimijuuttaan (emt., 27). Musiikillisella kehystämishetvällä DeNora tarkoittaa ihmisen tapaa heijastaa tai soveltaa musiikin ominaisuuksia johonkin ulkomusiikilliseen. DeNora kirjoittaa laajemmin myös esteettisestä toimijuudesta (engl. *aesthetic agency*), jonka osa musiikin kautta ilmenevä ja tuotettu toimijuus on (emt., 153): *Ollakseen toimija sen kaikissa merkityksissä on ihmisen täytyttävä – edes hetkellisesti – estetiikan eri muodoista.*

Niin etnomusikologi Merriam (1964), musiikkisosiologi DeNora (2000) kuin musiikkikasvatuksen tutkija Karlsenin (2011) erittelevät teksteissään musiikillisen toimijuuden yksilöllisiä ja yhteisöllisiä ulottuvuuksia. Yksilöllisellä tasolla ihmiset ilmaisevat musiikilla tunteitaan ja viihdyttävät itseään. Ihminen käyttää

musiikkia tunteiden ja mielialojensa säätelyyn, rakentaa ja ylläpitää identiteettiään sekä suojelee itseään luodessaan musiikilla oman tilan (ks. myös Saarikallio 2007). Musiikin kautta ihminen voi käsitellä asioita symbolisella tasolla sekä päästä läsnä olevaksi taiteelliselle toiminnalle ominaiseen olemiseen tilaan. Musiikki myös herättää ihmisessä fyysisen vasteen ja siten antaa voimaa fyysiseen toimintaan (työ, taistelu tms.). Lisäksi musiikillisten taitojen kehittäminen ja ylläpitäminen on Karlsenin (2011, 114) mukaan osa musiikillista toimijuutta, ja edellytys kaiken muun musiikillisen toimijuuden kokemiselle.

Yhteisöllisellä tasolla musiikin nähdään toimivan kommunikaatiovälineenä. Musiikin kautta voidaan säädellä ja rakentaa sosiaalisia tilanteita sekä tutkia ja luoda sosiaalisia suhteita ja kollektiivista identiteettiä. Musiikilla voidaan koordinoita joukkojen kehollista toimintaa niin jumppatunnilla kuin yökerhoissa. Musiikilla voidaan vahvistaa sosiaaliin normeihin mukautumista, auttaa ylläpitämään sosiaalisia instituutioita ja uskonnollisia rituaaleja sekä kulttuurin jatkuvuutta ja vakautta. Musiikilla vaikutetaan myös yhteisön ja yhteiskunnan yhtenäisyyteen (ks. Eerola 2010) yksilöllisellä ja sosiaalisella tasolla.

Edellisiin kirjoittajiin (erityisesti DeNora 2000) nojaten musiikillisessa toimijuudessa on mielestäni kyse musiikista resurssina tai välineenä, jonka tarjoamiin mahdollisuuksiin tarttuen ihminen voi jäsentää elämänsä ulkomusiikillisia toimintoja sekä yksilöllisellä että sosiaalisella tasolla. Musiikista puhuttaessa on kuitenkin olennaista muistaa, että musiikin aikaansaamia tunteita ja tilanteita ei kukaan kykene ennakoimaan. Uppoamme musiikkiin ja tanssiin halulla ja tietoisesti, jolloin se voi saada meissä aikaan vaikutuksen, jota toivoimmekin. Samanaikaisesti musiikki voi kuitenkin kantaa mukanaan informaatiota, joka myös vaikuttaa meihin ilman, että tiedostamme sitä, ja tavalla, jota emme odottaneet (Tähti 2006, 14). Usein toimijuus kytketään yhteen elämänhallinnan kanssa, mutta tanssija-tutkija Kirsi Heimonen (2011, 43) kirjoittaa taiteen ja elämänhallinnan liitosta koskettavasti: "Lähtökohtaisesti taide kääntyy pois päin hallinnasta, se avaa uusia näköaloja, sotkee tutut kuviot, hajottaa, hämmentää. Elämänhallinnan sijaan ehdotan elämään suostumista sen ennakoimattomuudessaan." Siten musiikillinen toimijuuskin sisältää, paitsi musiikin aktiivisen ja tietoisin käyttämisen oman elämän ja identiteetin luomisessa, myös passiivisena ja tiedostamattomana näyttäytyvän musiikille altistumisen ja musiikin voimille antautumisen osana omaan elämään suostumista ja sen kaikkien osatekijöiden kanssa elämistä.

Musiikkimoottorit-projekti ja sen tuottama aineisto

Tutkimus pohjautuu Musiikkimoottorit-projektiin, jonka toteutin eräässä pirkanmaalaisessa palvelukeskuksessa vuosina 2012–2013. Musiikkimoottoreissa tarkoituksena oli kouluttaa riittävän hyväkuntoisista ja musiikista kiinnostuneista asiakkaista musiikkituokioiden vertaisohjaajia, musiikkimoottoreita. Tarkoituksenani oli lisätä asiakkaiden mahdollisuuksia vaikuttaa palvelukeskuksessa

järjestettävään musiikkitoimintaan sekä ohjata asiakkaita ja henkilökuntaa tekemään yhdessä jotain musiikillista, johon he eivät jatkossa tarvitsisi ulkopuolista musiikin ammattilaista. Osallistavan musiikkitoiminnan kautta tutkin, millaisia muotoja osallistujien musiikillinen toimijuus jo sai ja toisaalta millaisia muotoja se voisi jatkossa saada.¹

Ohjasin osallistavaa musiikkiryhmää palvelukeskuksen asiakkaille syyskuusta 2012 toukokuuhun 2013 joka toinen viikko puolitoista tuntia kerrallaan. Ryhmään osallistui 8–10 vuosina 1921–1953 syntynyttä vakituista asiakasta ja heidän rinnallaan satunnaisesti muita asiakkaita ja henkilökuntaa. Pohdimme yhdessä asiakkaiden kanssa, millaista musiikkitoimintaa asukkaat haluavat ja miten sen voisi palvelukeskuksessa toteuttaa. Kokoontuimme musiikkitoiminnan parissa mahdollisimman monipuolisesti eri puolilla palvelukeskusta ja hyödynsimme siten niitä resursseja, joita talossa oli jo valmiiksi hankittuina. Pidin myös kahdesti luennon musiikin vaikutuksista ikäihmisen hyvinvointiin. Tein samanaikaisesti yhteistyötä talon henkilökunnan kanssa löytääkseni henkilökunnasta musiikkitoiminnasta kiinnostuneita, jotka tulisivat asiakkaiden tueksi musiikkituokioiden ohjaamisessa. Tavoitteena oli, että vastuu ryhmän ohjaamisesta siirtyy vähitellen minulta henkilökunnan tukemille asiakkaille, ja että he ottavat lähtiessäni yhdessä vastuun asukasvetoisesta musiikkitoiminnasta. Heidän ei siis suinkaan tarvinnut jatkaa ryhmää sellaisena kuin minä olin sitä ohjannut, vaan toteuttaa talossa sellaista musiikkitoimintaa, josta he itse pitävät ja johon talo tarjoaa mahdollisuuksia. Kyseessä oli siten tietynlainen ikäihmisten parissa toteutettu innostamisprojekti (vrt. Kurki 2007).

Osallistava musiikkiryhmä päättyi toukokuussa 2013. Sen jälkeen olen vierailut useamman kerran paikan päällä sekä ollut puhelin- ja sähköpostiyhteydessä talon asiakkaisiin ja henkilökuntaan aina elokuuhun 2014 saakka. Tänä aikana keräämäni aineisto muodostui seuraavanlaiseksi: Kenttäkokemuksista ja niiden herättämistä pohdinnoista koostuva työpäiväkirja (2010–2014), kyselyt Musiikkimoottorit-ryhmäläisille (4.12.2012, 5.3.2013 ja 2.4.2013), Musiikkimoottorit-ryhmäläisten avoimet haastattelut (21.5.2013), Musiikkimoottorit-ryhmää vertaisohjaajana jatkaneen Eeron avoimet haastattelut (24.2.2014 ja 26.5.2014), sähköpostikirjeenvaihto palvelukeskuksen henkilökunnan kanssa (2013–2014) sekä Musiikkimoottorit-ryhmää koskeva sähköpostikysely palvelukeskuksen vastaavalle henkilökunnalle (huhtikuu 2014).

Hahmotan tutkimusotteeni osaksi osallistavan etnografian tutkimuskenttää. *Osallistaminen* on hieman ongelmallinen käsite, koska se sisältää helposti ajatuksen toisen ihmisen aktivoimisesta tai jopa voimaannuttamisesta, toimijuuden tai ”äänen” antamisesta toiselle ihmiselle (Pyyry 2012, 35). Valitsen kuitenkin käyttää osallistamisen käsitettä ja tarkoitan sillä tässä artikkelissa palvelukeskuksen asukkaiden ja henkilökunnan kutsumista mukaan talon musiikkitoiminnan kehittämisprosessiin ja uuden tiedon *kanssatuottamiseen* (Järviluoma ja Leppänen 2004, 36). Osallistava etnografia on juuri sellaisten kenttätätötapojen etsi-

¹ Musiikkimoottorit-projektin mahdollisti Sibelius-Akatemian Kehittämiskeskusten myöntämä taloudellinen tuki.

mistä, joissa korostuu vastavuoroisuus ja tasavertaisuus tutkijan ja tutkittavien välillä (Väätäinen 2013, 119; Mackinlay 2010, 105). Musiikkimoottoreissa palvelukeskuksen asiakkaat loivat osallistumisellaan uudenlaisia tilanteita ja tuottivat niiden kautta uudenlaista tietoa, vaikka eivät osallistuneetkaan analyysi- ja raportointityöhön (tarjosin artikkelin päähenkilöksi nousseelle Eerolle kyllä mahdollisuuden). Musiikkimoottorit-projektin ohjausryhmään kuuluneet palvelukeskuksen esimiehet sen sijaan lukivat tämän artikkelin käsikirjoitusvaiheessa ja korjasivat tekstissä käyttämiäni käsitteitä. Osallistavalla musiikkitoiminnalla sekä asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa käydyillä keskusteluilla olen pyrkinyt löytämään ratkaisuja palvelukeskuksen musiikkitoiminnan käytännön ongelmiin, ja tämä työ tulee toivottavasti jatkumaan artikkelin julkaisun jälkeenkin.

Mukana osallistavassa musiikkitoiminnassa

Palvelukeskuksessa työntekijät pyrkivät tukemaan asiakkaiden toimijuutta kuntouttavalla työotteella, jonka tavoitteena on tukea asiakkaan itsenäisyyttä ja omatoimisuutta. Kuntouttavan työotteen mukaisesti ihmisestä itsestään löytyvät ne voimavarat, joita hän tarvitsee kuntoutumiseensa. Kuntouttava työote huomioi asiakkaan kyvyt ja mahdollisuudet ja rakentaa toiminnan niiden varaan. (Vuori-Kemilä ym. 2005, 17.) Käytännössä on kuitenkin huomattu, että ikääntyneiden hoitaminen on usein jo kokonaisvaltaista, mutta ei heidän omista näkemyksistään lähtevää. Vanhuksilla on vain rajoitetusti mahdollisuuksia osallistua elämäänsä koskevaan päätöksentekoon ja toiveet voivat jäädä toteutumatta vanhuksen toimijuuden ollessa heikko (Valokivi 2008, 59–68). Ensisijaisessa asemassa on usein se, mikä määrittää parhaaksi ratkaisuksi instituution ja olemassa olevien resurssien kannalta (Järnström 2011, 257). Asiakaslähtöisyydelle ja siten toimijuuden tukemiselle aiheuttavat esteitä kiire, haasteelliset työtilanteet ja asiakkaat, työntekijöiden väsymys sekä instituution rutiinit ja säännöt. Vaikeutensa työskentelyyn aikaansaavat myös vanhat asenteet, asiantuntijalähtöisyys, yhteistyöhön liittyvät ongelmat sekä niukat taloudelliset resurssit (Ylinen 2008, 117–118).

Osallistava musiikkitoiminta voi tarjota arjen rutiinien rinnalle kiireettömiä mahdollisuuksia asiakkaan omien tarpeiden kuulemiseen. Osallistavalla musiikkitoiminnalla tarkoitetaan osallistujalähtöistä, aktiiviseen musiikkitoimintaan perustuvaa vuorovaikutuksellista tilannetta, jonka keskiössä on oppijoiden tarpeista käsin määrittyvä oppiminen, osallistuminen tai taiteellinen toiminta sekä merkitykselliset kokemukset ja niiden jakaminen (Huhtinen-Hildén 2013, 15). Osallistavan taidetoiminnan tavoitteena voidaan nähdä valtuttaminen ja taiteellinen tasa-arvo osaamistasosta riippumatta.

Jo pelkkä päätös osallistua musiikkitoimintaan voi olla osoitus musiikillisesta toimijuudesta ja keinosta vaikuttaa omaan mielialaan. Musiikkitoiminnasta asiakkaat kokivat saavansa virkistystä ja voimaa, hyväntuulisuutta, iloa, lohtua ja rauhaa sielulle. Musiikkituokio toi lisää elämää, auttoi aikaa kulumaan ja laittoi

päivän poikki, *"ettei oo vaan pelkkää makaamista"*. Musiikin koettiin keventävän arkea ja tuovan siihen *"vähän yllätystä"*. Palvelukeskuksen alueella vuokra-asunnossa asunut Eero kertoi jopa, että *"kyllä tää [musiikkitoiminta] mun oli pelastus, kun mä tänne [palvelukeskukseen] muutin"*. Usealla musiikkituokioihin osallistuvalla musiikki oli kulkenut mukana pitkin elämää ja kasvanut osaksi identiteettiä, lidan sanoin: *"Kyllä se on paljon antanut, ilman musiikkia ei olisi mitään"*. Näillä ikänsä harrastaneilla oli taustallaan musiikkiharrastuksia konserteissa käymisestä kuoron ja eri soitinten soittamiseen. Ikä ja sairastaminen toivat mukanaan rajoituksia musiikin harrastamiselle: Simo joutui lopettamaan kuorossa laulamisen ja Eero kitaransoiton halvaantumisensa jälkeen, lida antoi äänilevyt ja pianon pois siinä vaiheessa, kun muutti palvelukeskuksen vuokra-asuntoon. Palvelukeskuksen musiikkitoimintaan osallistuminen auttoi musiikkia säilymään mukana elämässä muiden aiemmin käytössä olleiden musiikin muotojen valikoituessa pois.²

Pohjoiskarjalaisten sydänsairauksia tutkinut Marja-Liisa Honkasalo (2008) kirjoittaa sairaudesta ja vaikeista elämäntilanteista olosuhteina, jotka pienentävät tai haurastavat toimijuutta. Ihmiset, jotka ovat aiemmin tehneet suuria ja muidenkin elämään vaikuttavia ratkaisuja elämässään, muuttavat toimijuuttaan sairauden tai tiukan elämäntilanteen puristaessa pienemmäksi. Toimijuus ei häviä, vaan sen ilmenemismuodot vaihtelevat eri elämäntilanteiden ja elämäntilanteiden mukaan (Jyrkämä 2008, 196). Myöskään musiikillinen toimijuus ei häviä, vaan muuttaa muotoaan vaikkapa kuorossa esiintymisestä laulu- ja soitintuokioihin osallistumiseksi. Ihmisen ikääntyessä ja heiketessä vastuu musiikillisen toimijuuden mahdollistamisesta, ja siitä, että musiikki saa yhä säilyttää paikkansa osana ihmisen identiteettiä, siirtyy yhä enemmän hänen omaisilleen ja hänen kanssaan työskentelevälle henkilökunnalle.

Sosiaalinen identiteetti osallistavassa musiikkitoiminnassa

Kun ihminen muuttaa ikääntyneenä pois kodistaan palveluiden pariin, hän muuttaa myös uudenlaiseen hoitolaitosten sisällä vallitsevaan toiminta- ja hoivakulttuuriin. Laitosten toimintakäytäntöjä määrittävät niihin liittyvät säännöt, jotka voivat olla kirjoitettuja tai kirjoittamattomia, erilaisia normeja tai tavankaltaisia tunteita siitä, miten asioita toistuvasti, usein lähes itsestään selvästi tehdään (Jyrkämä 2008, 198). Samalla muuttuvat ihmisen toimijuuden muodot ja se, mitä ihmisen toiminnalta, toimintakyvyltä ja toimijuudelta odotetaan. Musiikkitoimintaan osallistuminen voi antaa keinoja sopeutua kaventuneeseen elintilaan ja auttaa luomaan uudenlaisia toimijuuden muotoja.

Ikäihmisten musiikkitoimintaan osallistumisessa keskeiseksi ja tärkeäksi tekijäksi nousi yhdessä oleminen (ks. Sirola 2009, 174). Osa palvelukeskuksen asiakkaista koki itsensä yksinäiseksi asuessaan omissa huoneissa uudessa ym-

² Musiikkimoottorit-toimintaan osallistuneiden nimet on muutettu.

päristössä. Arjen vaivojen kerrottiin unohtuvan, kun saa olla mukana hausassa porukassa. Musiikkitoiminta oli tuonut mukanaan uusia kavereita, joiden kanssa oli kiva kokoontua laulamaan, ja joita sittemmin saattoi tavata myös laulamisen ulkopuolella. Yhdessä laulettaessa laulurepertuaari koostui mahdollisimman tutuista, perinteisistä lauluista, sillä hyvä laulu oli sellainen, johon mahdollisimman moni kykeni osallistumaan. Kuulin monia kertoja musiikkitapahtumissa kiitoksia siitä, että laulamme "näitä hyviä vanhoja lauluja, jotka ovat vielä kunnan musiikkia". Kunnan musiikin yhteinen määrittelemisen ja sen pariin yhdessä kokoontuminen loi joukkohenkeä ja mahdollisti yhteisten sukupolviuistojen jakamisen (vrt. Hohenthal-Antin 2009, 24). Yhteinen laulurepertuaari oli yksi tapa muokata osallistujien sosiaalista identiteettiä ja hahmottaa omaa positiota palvelukeskuksen asiakkaista koostuvassa ryhmässä (ks. Crozier 1997, 72).

Parhaimmillaan osallistujat saivat laulamalla yhteyden myös henkilökuntaan. Työpäiväkirjani kertoo 24.3.11: "*Eero oli otettu, kun kaksi hoitajaa lauloi kerran sen selän takana sen paperista. Se kutsui niitä sen enkelikuoroksi.*" Liikasen mukaan (2010, 39) taide voi toimia siltana henkilökunnan ja asiakkaiden välillä erityisesti silloin, kun kommunikaation vaikeudet estävät suoran dialogin. Sen takia olisi tärkeää, että henkilökunta ehtisi osallistua mukaan musiikkitoimintaan. Toisaalta silloinkin, kun puhekyky on tallella, yhteinen laulaminen syventää dialogia. Arjen keskustelu juuttuu helposti tiettyihin aiheisiin ja tietylle tasolle, ihmiset kommunikoivat ennalta määrättyneistä lähtökohdista käsin. Taidetoiminta antaa mahdollisuuden roolituksen muutokseen ja ilmaisun syventämiseen.

Osallistujien lapsuudesta ja nuoruudesta tutuilla lauluilla määriteltiin ja ylläpidettiin paikallista identiteettiä. Yhteislaulutuokioilla *Satakuntalaisten laulu* oli yksi toivotuimmista lauluista. Satakuntalaisuus tuntui olevan monilla vahva osa identiteettiä ja näyttäytyi myös suhteessa toisiin heimoihin. Karjalasta lähteneille evakoille *Karjalaisten laulu* oli puolestaan merkityksellinen laulu, jota toivottiin useimmiten heti *Satakuntalaisten laulun* jälkeen. Laulua seurasivat usein muistot lapsuudesta ja kodin jättämisestä. Satakuntalaisten ja karjalaisten erotteleminen oli selkeä laulujen kautta tehtävä erottelu muuten ryhmän yhtenäisyyttä korostavissa lauluvalinnoissa. Muutoin yhdessä laulettu laulu ylläpitivät tietynlaista hyvää kansalaisuutta, työteliäisyyttä, uskonnollisuutta, heteroseksuaalisuutta – sitä maailmankuvaa, johon osallistujat olivat lapsena ja nuorena kasvaneet. 1900-luvun alkupuolella syntyneiden kohdalla voidaan vielä puhua sen verran homogeenisestä suomalaisesta kulttuurista, että löytyy lauluja, jotka valtaosa on oppinut koulussa ja tanssilavoilla.

Sukupuoli ei näyttäytynyt tärkeänä asiana laulaessa, sen sijaan paritanssien kautta se nousi luontevasti esiin. Perinteisissä paritansseissa ihminen asettautuu jo otteen perusteella mieheksi tai naiseksi. Ennen sotaa syntyneiden ikäihmisten mielisissä paritanssit kytkeytyvät nuoruuteen (vrt. Liikanen 2003, 115), hameenhelmoihin ja hormonien jylläämiseen – aikaan, jolloin tanssittiin näitä samoja tansseja, osittain luvalla ja osittain salassa, usein ainakin mielessä jotain luvatonta. Palvelukeskuksen tansseihin kokoontui parhaimmillaan kymmeniä asiakkaita ja miehillä oli kova kysyntä, tanssikykyisiä miehiä kun on niin kovin vähän tuossa vaiheessa jäljellä.

Itseäni jäi mietityttämään erityisesti niiden miesten kokemus, jotka eivät enää olleet kykeneviä tanssimaan seisaaltaan. Hyvin automaattisesti miehelle tarjoutuu viejän rooli niin kauan, kun hän kykenee seisomaan, tanssitaidosta riippumatta. Kuinkahan pyörätuolissa istuvat miehet kokivat miehisyytensä silloin, kun minä tai joku muu naispuolinen tanssitti heitä? Ehkä lähtökohta voi olla sama kuin musiikillisen toimijuuden kohdalla: kuinka hahmottuu ihmisen musiikillinen toimijuus silloin, kun hän istuu paikallaan pyörätuolissa ja toinen ihminen tanssittaa häntä – yleensä kun toimijan ajatellaan olevan aktiivinen tekijä, subjekti? Olennaista ehkä on ero tanssittamisen ja yhdessä tanssimisen välillä. Pyörätuolissa tanssivan toimijuus voi näyttäytyä hiuksenhienona toimintana, jota osaava ohjaaja tai henkilökunta voi lukea ja tukea. Tunnustan, että itse tanssitin usein pyörätuolissa istuvia, siis otin kiinni pyörätuolista ja liikutin pyörätuolia, kuin olisin tanssinut jonkun seisomiskykyisen kanssa. Joidenkin hoitajien näin tanssivan asiakkaiden kanssa yhdessä niin, että he pitivät kiinni vain asiakkaan käsistä. Tuolloin tanssiminen oli vuorovaikutuksellisempaa ja asiakkaalla oli suurempi mahdollisuus vaikuttaa tanssiin. Tämä tuntuu vielä merkityksellisemmältä miesasiakkaan kanssa tanssiessa: pelkästään käsillä tanssimalla hänelle voi yhä tarjoutua mahdollisuus viemiseen ja sitä kautta paritanssin perinteisen miehen roolin toteuttamiseen.

Musiikin kuunteleminen

Palvelukeskuksessa järjestettyyn musiikkitoimintaan osallistumisen ohella suosittu musiikkiharrastus oli musiikin kuunteleminen. Musiikkia kuunneltiin radiosta, televisiosta, äänilevyiltä ja netistä. Eniten kuunneltiin lapsuuden lauluja, hengellistä musiikkia ja iskelmiä. Musiikin koettiin tuovan hyvää mieltä, hauskuutta ja piristystä, *”ihan lääkettä on kyllä musiikki, kun sitä kuuntelee”*. Positiiviseksi koettiin se, että kun musiikkia kuuntelee, se jää soimaan päähän, jolloin aika ja tekeminen sujuvat mukavammin. Osallistujista Liisa erityisesti kertoi musiikin olevan hänelle *”kaveri arjessa”*, se oli jokin, johon saattoi tukeutua ja josta sai seuraa.

Haastattelemieni Musiikkimoottorit-ryhmäläisten puheissa korostui kyky kohentaa omaa mielialaansa musiikin kuuntelulla. Suvi Saarikallio (2007) on tutkinut musiikin merkitystä tunteiden säätelmissä ja näkee musiikin vaikuttaneen tutkimuksessaan nuorison tunnekokemuksista kolmella tavalla: se melkein poikkeuksetta paransi nuoren mielialaa ja sai olon paremmaksi. Toiseksi se usein lisäsi jo olemassa olevan tunnekokemuksen voimakkuutta ja käänsi nuoren huomion sisäisiin tuntemuksiin. Kolmanneksi musiikki saattoi auttaa nuorta lisäämään ymmärrystään omasta kokemuksestaan. Saarikallion mukaan musiikki voi olla mukana yhtäaikaisesti monenlaisessa mielialaa säätävässä strategiassa ja yksi musiikillinen aktiviteetti voi yhtäaikaisesti tyydyttää useammanlaisia musiikillisia tarpeita. Saarikallion oma arvio on, että tutkimustulokset voivat olla

sovellettavissa mille ikäryhmälle tahansa, sillä keinot säädellä omaa mielialaa musiikin avulla eivät ole ikäsidonaisia. (Saarikallio 2007, 30–33.)

Omassa tutkimuksessani musiikin kuuntelemisen vaikutus mielialaan korostui kenties siksi, että siitä musiikin ulottuvuudesta voi olla helpompi puhua kuin esimerkiksi henkilökohtaisen ymmärryksen kasvamisesta. Saattaa myös olla, että haastattelemani ikäihmiset odottivat minun musiikkitoiminnan ohjaajana haluavan kuulla iloisia ja positiivisia asioita musiikista, eikä sitä, kuinka joku laulu tuo mieleen aina jonkin surullisen asian. Huomasin tämän saman ilmiön kuitenkin myös laulutuokioita ohjatessa: kaikkein eniten kysyntää oli lauluilla, jotka saivat hyvälle tuulelle ja auttoivat unohtamaan arjen murheet.

Kun palvelukeskuksessa asuvan ikääntyneen mahdollisuudet vaikuttaa esimerkiksi sairautensa etenemiseen tai omaan hoitosuunnitelmaansa olivat hyvin rajalliset, musiikin kuunteleminen saattoi toimia välineenä rajoitettuun elämäntilanteeseen sopeutumisessa tai jopa sen sietämisessä. Vaikka perinteisesti sietäminen hahmotetaan kärsimyksenä ja kohteeksi alistumisena, Honkasalo (2008, 209) tulkitsee sietämisen olevan toimijuutta pienessä mittakaavassa – siedetään tilannetta, jolle ei voida mitään, ikään kuin toimitaan sietäen. Jotta voidaan toimia sietäen, omalla toiminnalla luodaan sellaisia ajallisia ja tilallisia raameja, joissa eläminen onnistuu (emt., 216). Musiikki auttoi mm. Liisaa muokkaamaan arkisia olosuhteita niin, että ne tukivat hänen jaksamistaan. Liisa kertoi usein istuvansa kotona yksin ja ajattelevansa kipujaan. Musiikin kuunteleminen toi "kaverin" yksinäisyyden keskelle ja täytti siten tyhjää tilaa jollain mielekkäällä katkaisten samalla päässä vellovan negatiivisten ajatusten kehän. Siirtäessään ajatukset pois kärsimyksestä ja antaessaan Liisalle puhtia arjen askareisiin musiikki auttoi elämään mahdollisimman hyvää arkea sen kaiken keskellä, mihin ei itse kyennyt vaikuttamaan.

Kotona laulaminen ja soittaminen

Moni Musiikkimoottorit-ryhmään kuulunut kertoi lauleskelevansa kotona ihan itsekseen. Erityisesti Eerolle ja Ainolle laulaminen ja soittaminen olivat tärkeitä harrastuksia kotioloissakin. Musiikkia ikänsä harrastaneelle Eerolle musiikkituokiot toimivat porttina takaisin laulamisen pariin, kun hän halvaantumisensa jälkeen muutti palvelukeskuksen alueelle asumaan. Seuraavassa työpäiväkirjan otteessa olen tiivistänyt Eeron laulamiseen liittyviä käännteitä keväältä 2011, jolloin kehittelin Musiikkimoottorit-toimintaa:

Eerolla oli poikkeuksellisen kantava ääni ja hänellä oli selvästi paljon kokemusta laulamisesta. Hän viritti usein kanssani keskusteluja laulamisesta ja toivoi kappaleita miltei tauotta niin, etteivät muut osallistujat ehtineet tuoda omaa heikompa ääntään kuuluville. Mietin, mitä keksisin tilanteen muuttamiseksi ja päätin kysyä Eeroa kanssani laulajaksi musiikkituokioilla järjestettäviin päivätansseihin. Ero suostui. Valmistauduimme tansseihin pitämällä kahdet harjoitukset Eerolla haitaristin kanssa (harjoitukset alkoivat aina pullakahveil-

la). Tanssit menivät hienosti. Seuraavalla musiikkituokiolla Eero näytti vakavalta ja kysyi, koska meillä on seuraavia keikkoja tiedossa. Vastasin, etten tee keikkoja näiden musiikkituokioiden ulkopuolella ja että hänen täytyy etsiä muita väyliä omalle musiikilliselle ilmaisulle. Muutama viikko kului ja Eero mainitsi ohimennen, että oli alkanut käydä myös muualla yhteislaulutuokiolla. Jälleen muutamaa viikkoa myöhemmin Eero tuli yhdellä laulutuokiolla luokseni kasvot hehkuen ja kertoi, että hän oli ollut syntymäpäivillä hanuristin kanssa keikalla ja siitä oli vielä maksettukin. Ja lisäksi Eero oli saanut kehuja ja kyselyjä seuraavalle keikalle. Lopuksi hän mainitsi, että lääkäri oli sanonut Eerolle leikkauksen jälkeen, että sinä et koskaan enää kävele etkä laula. Ja nyt hän teki molempia. (Työpäiväkirja 24.3.2011)

Lauluharrastuksen aloittamisella uudelleen oli iso merkitys Eerolle, joka oli ikänsä laulanut kaikkialla, omien sanojensa mukaan rasitteeksi asti. Laulutaidon menettämisen ja takaisin saamisen kautta laulaminen ei näyttäytyntykään enää riesana, vaan oli merkki elämään paluusta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista. Tuon tapahtuman jälkeen Eero kävi jonkun aikaa palvelukeskuksen ulkopuolella eri tahojen järjestämällä laulutuokiolla, kunnes sairastui uudelleen. Eero on kuitenkin myös tämän jälkeen jatkanut esiintymistä niin palvelukeskuksen tapahtumissa kuin muuallakin, esimerkiksi tyttären tyttärensä häissä kesällä 2014.

Kotioiloissa Eero soitti koskettimilla ja lauloi *"aika paljon päivittäin, sen mitä päähän tulee noita kappaleita. Siinä äkkiä menee tunti, kun mä meen siihen [pianon] viereen."* Eero ja naapurissa asuva Aino harrastivat yhdessä laulamista silloin, kun Ainin kunto sen kesti. Aino ja Eero eivät olleet pariskunta, mutta yhteinen musiikin harrastaminen oli tuonut heidät hyvin tutuiksi toisilleen, tehnyt heistä ystäviä. Molemmat musiikin harrastajat tiesivät, että musiikilla oli monenlaisia vaikutuksia ikääntyvien hyvinvointiin. Tärkeintä Eeron mielestä laulamissa oli kuitenkin se, miltä sen aikana ja sen jälkeen itsessä tuntui: *"Ehkä se jonkin verran ehkäsee dementiaa ja parantaa muistia. No mulla on aika hyvä muisti ollu aina, mutta kyllä mä sen laulun jälkeen tiedän, että on hieno olo. Että taivas on auki."* Ikäihmisten teatteriharrastusta tutkinut Leonie Hohenthal-Antin (2009, 18) kirjoittaa luovasta toimintakyvystä yhtenä osana kokonaistoimintakykyä. Taideharrastaja voi kokea taidetoimintansa kautta saman kuin ammattitaiteilija: taidetoiminta on enemmän elämäntapa kuin työ. Itseilmaisun ja luomistyön kautta ikäihmisenkin elämä saa syvemmän merkityksen ja arvon. Vaikka yhteislauluun osallistuminen voidaankin nähdä taideharrastuksena, kotioiloissa hoitolaitoksen vallitseva toimintakulttuuri on löyhemmin läsnä kuin yhteisissä tapahtumissa ja mahdollisuudet oman musiikillisen äänen kuulumiselle ja oman itseilmaisun irtipäästämiselle siten suuremmat.

Sekä Eero että Aino olivat yhä kiinnostuneita oppimaan uusia kappaleita. Lisäksi laulutunneilla nuoruudessaan käynyt Eero siirsi oppimaansa eteenpäin ja opetti Ainolle laulamiseen tarvittavaa hengitystekniikkaa. Heidän musiikkiharrastuksessaan oli yhä mukana tavoitteellisuus ja halu kehittää omia taitoja – kehittyminen toi yhä mielihyvää. Vaikka henkilökunnan näkökulmasta musiikkitoiminta olisi ennen kaikkea asiakkaiden hyvinvointia tukevaa virkistystoimintaa, asiakkaiden oma painopiste toiminnassa voi ollakin muualla tai ainakin

laajempi. Olisi tärkeää, että palvelukeskuksessa kiinnostuttaisiin asiakkaiden luovasta toimintakyvystä ja tuettaisiin siihen liittyvää elinikäistä oppimista. Ikä ei sulje pois ihmisen luontaista oppimishalua ja tarvetta kehittyä, se vain muuttaa oppimisen tapoja ja tavoitteita (ks. Paloniemi 2007, 245).

Levytanssit kotona

Oman kodin vapauttava ilmapiiri oli aistittavissa myös silloin, kun Eero kutsui naapureitaan kotiinsa kahville ja levytansseihin. Ensimmäiset levytanssit järjestettiin osana Musiikkimoottorit-toimintaa keväällä 2013. Joimme kahvia, kuuntelimme musiikkia ja tanssimme. Eero hoiti isännän virkaa ja toimi tiskijukkana. Aino keitti kahvia, tarjoilut suunniteltiin ja toteutettiin yhdessä osallistujien voimin. Myöhemmin Eero järjesti silloin tällöin oma-aloitteisesti kotikestejä, joihin hän kutsui paikalle samassa vuokratalossa asuvia. Järjestelyt sujuivat yhä yhdessä tehden ja tehtäviä jakaen. Parhaimmillaan tanssikutsuilla syntyi sellainen tunnelma, joka täytyi saada jakaa muille ja joka laittoi unohtamaan kaikki maantieteelliset rajoitteet:

Eero oli soittanut lauantaina, kun niillä oli ollut ihmisiä kylässä, grammari oli soinut ja he olivat tanssineet. Se oli soittanut kysyäkseen, tuunko mukaan tansseihin. Mä sanoin, että eksä muista, että mä asun nykyään Mikkelissä. Eero sanoi, että muistaa, mutta "meil oli sellanen hurma päällä". (Työpäiväkirja 14.4.2014)

Musiikista ja tanssista sai hyvän syyn kutsua ihmisiä kotiinsa. Eero sanoi suoraan, että hänen täytyy saada, paitsi itselleen, myös muille asukkaille jotain tekemistä, etteivät he vietä koko päivää maaten sängyssä. Omassa kodissa tanssiminen on jotain, mitä voi tehdä spontaanisti tilanteen ja voimien salliessa: *"Ei sellaista joka päivä jaksais, mutta silloin tällöin tulee mieleen"*. Kuten laajemminkin Musiikkimoottorit-toiminnassa, levytansseja järjestäessä Eeron ja muiden järjestelyihin osallistuneiden toimijuus näyttäytyi omaan ja toisten elämään vaikuttamisena. Arto Tiihonen ja Esa Pirnes ovat tutkineet positiivisten liikuntakokemusten laatuja ja perustoja (2010). Heidän mukaansa osallisuuskokemus on laadultaan aktiivinen, mutta sen aktiivisuus on perustaltaan ryhmään kuulumisessa ja siinä mukana toimimisessa. Toimijuuskokemuksen laatu sen sijaan on vaikuttava: toimijuudessa pyritään vaikuttamaan sekä omaan että toisten elämään. (Emt., 208.) Aiemmissa kappaleissa on käsitelty palvelukeskuksen asiakkaiden musiikillista toimijuutta, jossa musiikilla on vaikutettu omaan elämään ja identiteettiin, niin yksilölliseen kuin sosiaaliseenkin. Musiikkitoimintaa organisoitaessa vaikuttaminen laajenee itsen ulkopuolelle. Samalla kun halutaan vaikuttaa omaan elämään, halutaan vaikuttaa myös toisten elämään ja yleisemmin siihen, millaista elämää palvelukeskuksen asiakkaille on tarjolla.

Käytännössä levytansseihin saattoivat osallistua vain vuokra-asunnoissa asuvat, siinä kunnossa olevat asiakkaat, jotka pääsivät paikalle omin neuvoin. Tehostetuista asumisyksiköistä ja palveluasunnoilta asiakkaita avustetaan kiiree-

seen vedoten vain yhteisiin tiloihin, jotka on rakennettu mahdollisimman lähelle saman katon alle. Vuokratalot ovat varsinaisen palvelukeskuksen vieressä noin 100–200 metrin päässä ja ne on rakennettu fyysisesti esteettömiksi. Musiikkimoottorit-toiminnan osana järjestetyissä levytansseissa itseäni jäi mietityttämään, voiko kiire todella estää tuon matkan kulkemisen, enkä sano, ettei voisi, tiedän henkilökunnan olevan todella kovilla. Koen, että paljon on kyse myös siitä, että on opittu toimimaan erillisissä soluissa, jotka järjestävät oman toimintansa. Vakiintuneen yhteistyön puuttuessa palveluasuntojen ja vuokra-asuntojen välinen 200 metrin matka muuttuu henkisesti paljon pidemmäksi.

Toisaalta henkilökunnan voi olla vaikea saada järjestettyä yllättäviä menoja, kuten asukkaan järjestämiä levytansseja, omaan kireään aikatauluunsa. Säännöllinen toiminta, jonka olemassaoloon on totuttu ja joka muistetaan, on helpompi sijoittaa hoitolaitoksen päiväjärjestykseen. Hoitolaitoksen tehtäväjärjestyksestä muodostuu helposti pysyvä työtapana ja rutiini, joka rajoittaa spontaaniutta ja jouston mahdollisuuksia (Liikanen 2003, 99). Oman kokemukseni pohjalta tuntuisi järkevältä avustaa asiakkaita kyläilemään toisillaan, yksin tai porukalla. Se olisi jotain luontaista, jota ihmiset ovat ikänsä tehneet. Samalla henkilökunta pääsisi vähemmällä kulttuuritoiminnan järjestämisessä, kun asiakkaat tekisivät asioita keskenään.

Palvelukeskuksen asiakas musiikillisena vertaisohjaajana

Musiikkimoottorit-toiminnassa tavoitteenani oli, että osallistujat ottaisivat jollain tapaa yhdessä vastuuta asiakaslähtöisen musiikkitoiminnan jatkuvuudesta. Minun lähtiessäni osallistujat valitsivat kuitenkin Eeron yksin toimintaa jatkavaksi vertaisohjaajaksi. Suurimpana syynä valintaan oli mielestäni tuon sukupolven tottumattomuus jaettuun vastuuseen: heistä tuntui selkeämmältä, että on joku, joka johtaa toimintaa. Toisaalta uskon, että vaikutuksensa oli myös Eeron voimakkaalla persoonallisuudella. Muistan, kuinka laulutuokioita ja Musiikkimoottorit-ryhmää ohjatessani Eero ei juuri koskaan saapunut paikalle yksin. Ennen musiikkituokioihin tai -tapahtumiin lähtemistä Eero kiersi sitkeästi tuttujen musiikista ja laulamisesta kiinnostuneiden asukkaiden ovilla ja keräsi heitä mukaansa vaihtelevalla menestyksellä. Eeron sinnikkyys vaikutti osaltaan siihen, että monesta palvelukeskuksen asukkaasta tuli musiikkituokioiden vakiokävijä.

Eero ryhtyi vertaisohjaajaksi mielellään: *”Mä teen sen sydämestäni, mä haluan ittelleni ja muille mukavia hetkiä.”* Kyselin Eerolta, mitä taitoja hänen mielestään tarvitsee tuollaisen ryhmän ohjaamiseen ja Eero vastasi: *”Ei siinä tarvita taitoja, vaan intohimo. Intohimolla ja sydämellä, kuolemaan saakka.”* Eero sanoikin antaneensa monelle asukkaalle, jopa veljelleen ja hänen vaimolleen, eteenpäin *”sen kipinän”*, joka vie laulun pariin. Samalla laulutapahtumiin liittyvä oheistoiminta ja niiden valmisteleminen laittoivat asukkaita muutenkin liikkeelle: *”He [alakerran rouvat] ei oo vielä tänä vuonna makkaraa ostaneet, mutta nyt*

menivät [kodalla järjestettävää yhteislaulua ja makkaranpaistoa varten] kauppaan ostamaan."

Eero tahtoi jatkaa musiikkitoimintaa juuri yhteislaulun merkeissä ja ohjasi viikoittain kokoontuvaa laulutuoikiota henkilökunnan vaihtuvalla tuella. Muista musiikkimootoreista Aino oli säännöllisesti mukana laulamassa, kantamassa vesikannua ja ennen kaikkea Eeron henkisenä tukena. Henkilökunnan tuki ilmeni alkuvaiheessa enemmän tilan ja ajan varaamisena ja varmistamisena sekä vesikannun kantamisena – siis hyvin käytännöllisenä tukena. Eero tarvitsi kuitenkin tukea myös varsinaiseen ohjaustehtävään. Henkilökunnan mukaan vertaisohjaajan *"liian voimakas esiintyminen voi pelästyttää joitakin ikääntyneitä pois ryhmästä"*, joten hoitajia olisi tarvittu huolehtimaan, että kaikki lauluporukan jäsenet saivat riittävästi tilaa. Osallistujissa oli myös paljon muisti-, kuulo- ja näköongelmaisia, jotka tarvitsivat ammatillista osaamista selviytyäkseen ryhmässä toimimisessa. Henkilökunta oli välillä Eeron kanssa ymmällään, sillä heidän tarjolla olevat aika- ja materiaaliresurssinsa olivat kovin rajalliset, kuten päivätoiminnan ohjaaja totesi: *"Hän tarvitsee henkilökunnalta tukea paljon ja vaatiikin sitä. Nyt on vähän pallo hukassa mitenkähän tässä pitäisi toimia, koska päivätoiminnan asiakkaat ovat päätehtäväni."*

Matkassa oli monenlaisia kommunikaatioon ja sairastamiseen liittyviä mutkia: välillä laulutuokio peruuntui Eeron joutuessa sairaalaan, välillä Eero saapui väärään aikaan ja välillä hän onnistui suututtamaan osallistujat tilanteeseen kuuluttomilla sanavalinnoillaan. Tuulikki Laeksen (2013, 313) mukaan epäonnistuminen on osa toimijuuden rakentumisen prosessia – ilman sitä oppimisen kokemus voi jäädä etäiseksi. Siten kompurointi ja epäonnistumisen kokemukset ovat väistämättömiä myös musiikilliseksi toimijaksi kasvamisessa. Eero oli vastoin käymisestä huolimatta hyvin motivoitunut ja sitoutunut toimintaan *"Mulla on tämä fiilis semmonen, että niin kauan, kun mä tässä asun ja mut hyväksytään täällä, niin mä pyrin laulamaan. Jos ei muut [tule ohjaamaan], niin jatkan yksin. Jos ei [laulutuokiolle] tuu porukkaa, menen osastoille laulamaan."* Musiikkitoiminta jatkui kuitenkin säännöllisenä koko lukuvuoden 2013–2014 pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta. Ryhmän koko vaihteli suuresti: joskus Eero ja Aino olivat keskenään paikalla, joskus tulijoita oli kymmeniä.

Kesän 2014 aikana yksi asumisyksiköiden esimiehistä alkoi osallistua säännöllisesti musiikkimootorien toimintaan ja tukea Eeroa ohjaamisessa. Eero koki, että hänellä itselläänkin oli ollut vaikutusta asiaan: *"Mä soitin yks aamu [asumispalveluyksikköön] ja [esimies] oli tullu kesälomalta. Se haali niin paljon asukkaita, ettei kaikilla ollu sanoja. Siel oli neljäkymmentä. [Esimies] on ehkä saanut jostain sen kipinän, se on ehkä saanut multa sen laulun kipinän."* Eero koki innostavansa henkilökuntaa musiikkitoimintaan, vaikka useimmiten ajatellaankin, että henkilökunnan tehtävä on osallistaa ja innostaa asiakkaita. Parhaimmillaan kyse lienee kohtaamisesta, jossa Eero innostaa intohimoisesti henkilökuntaa musiikkitoimintaan ja he innostavat Eeroa omaksumaan vertaisohjaajan tehtävässä tärkeitä taitoja, kuten toisten ihmisten kuuntelemista ja heidän mielipiteidensä kunnioittamista (ks. Kurki 2007, 109). Tällaisessa oppimistilanteessa musiikil-

linen vertaisohjaajuus voi tarjota asiakkaalle ja henkilökunnalle tasavertaisen keskusteluaseman vertikaalisen hoitaja–hoidettava-asetelman rinnalle.

Eeron itsevarmuuteen Musiikkimoottorit-projekti vaikutti merkittävästi. Eero kävi ohjaamani ryhmän loppuvaiheista lähtien paljon avoimemmin, henkilökunnan kokemana jopa voimakkaasti, kertomassa, millaista musiikillista toimintaa ja siihen liittyviä asioita hän haluaisi. Vertaisohjaajuus antoi Eerolle uskallusta ja auktoriteettia sekä itsen että ulkopuolisten silmissä ja siten aiempaa suuremman luvan haluta ja ilmaista musiikilliset halunsa. Musiikkitoiminnan organisointiin osallistuminen auttoi Eeroa myös unelmoimaan ja luomaan tulevaisuutta vaikeinakin hetkinä, kuten sairaalaan joutuessa:

”Pyytäisinkö jonkun talon ulkopuolisen ohjaamaan tuokiota?”, kysyin Eerolta. ”Älä kysy! Mun täytyy kokeilla vetää Musiikkimoottoreita. Puhisen intoo. Mä odotan tanssejakin ja karaokee.” Kysyin vielä huolestuneena, kokeeko hän lisästressiä nyt sairaana siitä, että vetää Musiikkimoottoreita. ”Ei, se tuo mulle terveyttä. Heti alko käymään päässä [Musiikkimoottori-asiat], kun mää kuulin sun äänes. Mä oon niin saatanan hullu.” Sanoin Eerolle, että hyvä, kun oot hullu. (Työpäiväkirja 26.8.13.)

Ikääntyessä ihminen alkaa tyypillisesti orientoitua enemmän menneisyyteen liittyviin, muistissa oleviin aineksiin ja ohjata minäänsä niiden varassa (Ropo 1999, 155). Elämänhalun säilymisen kannalta perspektiivi eteenpäin on kuitenkin tärkeä (Jyrkämä 2001, 143). Musiikki ja musiikkitoiminnan päämäärätietoinen suunnitteleminen tarjosivat Eerolle asioita, joita odottaa, ja sitä kautta sillan tulevaisuuteen. Tällöin musiikkitoiminta näyttäytyi myös asiana, johon Eero voi itse elämässään vaikuttaa, vaikka muuhun itsessä ja ympärillään tapahtuvaan (esim. sairauden etenemiseen) ei aina voinutkaan.

Pohdintaa

Musiikillisen toimijuuden käsitteen kautta palvelukeskuksen asiakkaat nousevat esiin musiikillisina subjekteina. He eivät ole vain musiikin kohteita, niin kuin tutkimuksissa käytetyt sanamuodot usein antavat ymmärtää (”musiikki virkistää vanhuksia ja parantaa heidän muistiaan...”), vaan musiikin elämäänsä valitsevia aktiivisia toimijoita. Musiikkimoottorit-projektin aikana palvelukeskuksen asiakkaat vaikuttivat musiikilla mielialaansa, he saivat musiikista virkistystä, voimaa ja lohtua sekä kokivat sen keventävän arkeaan. Järjestetty musiikkitoiminta tarjosi paikan yhdessä ololle sekä uusien ystävyysuhteiden solmimiselle. Lapsuudesta ja nuoruudesta tutuilla lauluilla osallistujat määrittivät ja ylläpitivät sosiaalista ja paikallista identiteettiään. Musiikkituokioiden ja musiikin kuuntelemisen kautta he löysivät keinoja sopeutua niihin olosuhteisiin, joita elämä sillä hetkellä tarjosi. Musiikin kuunteleminen toimi palvelukeskuksen asiakkaiden arjessa myös ”lääkkeenä” ja ”kaverina” yksinäisissä hetkissä. Hyväkuntoisimpien palvelukeskuksen asiakkaiden musiikkiharrastuksessa oli yhä mukana tavoitteellisuus ja halu kehittää omia taitoja – kehittyminen itsessään toi yhä mielihy-

vää. Laulamalla ja musiikkitoimintaa ohjaamalla asiakkaat loivat myös yhteyttä henkilökuntaan hierarkista hoitaja–hoidettava-suhdetta tasavertaisemmassa ilmapiirissä. Musiikkitoiminnan vertaisohjaajana hyväkuntoinen asiakas saattoi hyödyntää intohimoista suhdettaan musiikkiin ja näyttäytyä samalla aktiivisena vaikuttajana luoden lisää osallistumisen mahdollisuuksia myös heikkokuntoisemmille asiakkaille. Ero musiikin kohteena olemisen ja musiikillisena subjektina toimimisen välillä on toki pitkälti keinotekoinen, sillä musiikillinen toimijuus on useimmiten alitajuista, ei-rationaalisella tasolla toimivaa oman elämän organisointia (ks. DeNora 2000, 158).

Tuin Musiikkimoottorit-projektissa palvelukeskuksen asiakkaiden musiikillista toimijuutta ennen kaikkea musiikillisen arjen, musiikkitoiminnan vertaisohjaamisen sekä musiikkitoiminnan järjestämisen näkökulmista. Tavoitteenani oli alun perinkin laittaa jotain alulle ja poistua sitten paikalta seuraamaan kauempaa, kuinka kylvetyt siemenet kantaisivat hedelmää. Pitkällä tähtäimellä katsottuna asiakaslähtöisen musiikkitoiminnan tukeminen tarvitsisi taloon pysyvämman innostajan, joka toimisi korvana ja kannustajana asiakkaiden musiikillisten toiveiden toteuttamisessa – ikäänntyneet kun helposti tukeutuvat asiantuntijaan ja jättävät monia oman toimijuutensa mahdollisuuksia käyttämättä (vrt. Laes 2013b, 14). Marja Saarenheimo (2006, 22) kirjoittaa voimaantumistutkimuksessaan sosiaali- ja terveystalveissa ilmenevästä paternalismista, jossa asiakkaan mahdollisuus osallistua omaa elämää koskevaan päätöksentekoon mielletään eräänlaisena lahjana asiantuntijalta asiakkaalle. Sama vaara on kytkettyä tällaisessa ajallisesti rajatussa musiikkiprojektissa: palvelukeskuksen asiakkaan musiikillinen osallistuminen ja toimijuus kun eivät ole jotain, jonka musiikkitoiminnan ohjaaja voisi projektin aikana ylhäältä päin lahjoittaa, vaan niitä täytyisi yhdessä toimimalla tutkia, hahmotella ja rikastaa ihmisen loppuelämän ajan. Musiikkimoottorit kokoontuvat kuitenkin yhä säännöllisesti laulamaan vertaisohjaaja Eeron ja asumisyksikön esimiehen johdolla, joten projektimuotoinen kokeilu vaikuttaa haasteistaan huolimatta jossain määrin onnistuneelta. Eero ja esimies ovat matkan varrella löytäneet kummallekin uudenlaisen yhteistyömuodon sekä vuorovaikutteisen tavan tutkia ja uudistaa kummankin musiikillista toimijuutta.

Palvelukeskuksen asiakkaiden musiikillista toimijuutta tukevassa projektissa olisi yhtä hyvin voitu tukea ikäänntyviä esimerkiksi esiintyjinä tai musiikkiperinnön kantajina. Olisi tuntunut luontevalta, että yksi osa ikäänntyvien musiikillista toimijuutta olisi ollut musiikkiperinnön siirtäminen nuoremmille. Tavallaan tätä tapahtuikin, sillä asiakkaiden laulamista lauluista tuli väistämättä tuttuja henkilökunnalle, joka kuuli usein samoja lauluja vuodesta toiseen. Missään vaiheessa näiden neljän vuoden aikana musiikin merkitys kulttuuriperintönä ei kuitenkaan noussut esiin, ei asiakkaiden eikä henkilökunnan puheissa. Mielestäni se kertoo jotain sekä ikäänntyneiden kulttuurisen pääoman että musiikin arvostuksesta, tai ennemminkin arvostuksen puutteesta, meidän kulttuurissamme. Musiikki nähdään helposti ikäänntyneiden kohdalla vain virikkeenä ja muissa yhteyksissä lähinnä osana kulttuuritaloutta ja -vientiä. Musiikin kulttuuriperinöllinen arvo ei mielestäni saa nyky-yhteiskunnassa ansaitsemaansa huomiota.

Musiikkimoottorien tapauksessa asiakkaiden musiikillista toimijuutta olisi todennäköisesti voinut tukea myös kouluttamalla henkilökuntaa. Yritin järjestää tällaista koulutusta, mutta annoin henkilökunnan jatkuvan kiireen keskellä liian helposti periksi, eikä koulutus toteutunut. Viestini koulutuksessa olisi ollut selkeä: gerontologisessa tutkimuksessa käytetyn irtaantumisteorian mukaan irtaantuminen, vetäytyminen vuorovaikutuksesta, on vanhetessa universaali ja väistämätönkin ilmiö, seuraus vanhenemisesta ja vihdoin kuoleman lähestymisestä elinvoimien hiipuesssa (Jyrkämä 2001, 293). Palvelukeskuksen asiakkaissa on joukossa vielä kuitenkin ihmisiä, joilla intohimo johonkin asiaan saa aikaan yllättävää toimintakykyä juuri sillä kyseisellä osa-alueella, ja tuohon intohimoon kannattaa tarttua. Musiikkimoottoreissa musiikilliseksi vertaisohjaajaksi ryhtyneen Eeron toiminnassa nousi selkeästi esiin, kuinka intohimo musiikkiin antaa voimat toimia sekä oman että toisten hyvinvoinnin eteen.

Jatkossa uutta Musiikkimoottorit-toimintaa aloittaessani keskittäisin enemmän huomiota sekä asiakkaiden ryhmäytymiseen että hoitohenkilökunnan sitoutumiseen. Asiakkaiden ryhmäytymistä voisin tukea vaikkapa vertaisohjaajan roolin pilkkomisella osiin, jolloin valitsisimme ryhmän osallistujia erilaisiin rooleihin laulun aloittajasta juomaveden ja kurkkupastillien tarjoajaan sekä musiikillisia haaveita koskevan keskustelun puheenjohtajaan. Siten useampi osallistuja voisi päästä toimimaan vahvuusalueellaan ja sitoutua ryhmän toimintaan myös ammattilaisohjaajan poistumisen jälkeen. Myös henkilökunnan sitoutumiseen tähtäisin pilottia pitkäjänteisemmin ja kokeilisin, kuinka hoitohenkilökunnan saisi osaksi ohjausryhmää, jotta he olisivat jo alusta mukana suunnittelemassa Musiikkimoottorit-toimintaa oman arkensa näkökulmasta. Lisäksi pyrkisin aiempaa napakammin toteuttamaan henkilökunnalle suunnattua koulutusta ja sen kautta lisäämään hoitohenkilökunnan ymmärrystä musiikkitoiminnan merkityksistä.

Ava Numminen (2008, 115) on pohtinut, eikö kustannustehokkuutta olisi se, että kunta tai yksityinen hoitokoti maksaisi muusikolle korvauksen siitä, että hän käyttää ammattitaitoaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen hoitoyhteisössä. Koska käyttöön otettavaa taiteellista intohimoa ja osaamista löytyy myös hoitolaitosten asiakkailta, olennaista on tukea heitä ottamaan käyttöön heidän luova potentiaalinsa ja toimijuutensa, iästä ja toimintakyvystä riippumatta. Tällöin asiakkaat saavat, paitsi elää oman näköistä elämää ja pysyä itse toimintakykyisempinä ja elämänhaluisempina, myös käyttää omaa osaamistaan laajemmin hoitoyhteisön jäsenten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Mukana tarvitaan tueksi henkilökuntaa, jolla on Laura Huhtinen-Hildénin (2013, 16) sanoin *pedagogista sensitiivisyyttä* – kykyä kuunnella asiakkaan osaamis-potentiaalia, luoda mahdollisuuksia ja laittaa rajoja. Tätähän henkilökunta tekee jo nykyään kuntouttavan työotteen kautta. Toivottavasti jatkossa asiakkaiden toimintakyky ja kuntoutuminen hahmotetaan laajemmin myös taiteellisena ja kulttuurisena toimintakykynä, ja osaksi kuntouttavaa työotetta aletaan hahmottaa myös taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käyttäminen.

Lähteet

- Aldridge, David. 1996. *Music therapy research and practice in medicine: from out of the silence*. London: Jessica Kingsley Publishing.
- von Brandenburg, Cecilia. 2008. *Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä: näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön*. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12. Helsinki: OPM. Verkkolähde <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm12.pdf> [4.6.2014].
- Bungay, Hilary ja Ann Skinglay. 2008. *The silver song club project: summary of a formative evaluation*. Canterbury: Canterbury Christ Church University.
- Crozier, W. Ray. 1997. Music and social influence. Teoksessa *The social psychology of music*. Toim. David J. Hargreaves ja Adrian C. North. Oxford: Oxford University Press. 67–83.
- DeNora, Tia. 2000. *Music in everyday life*. Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Eerola, Tuomas. 2010. Evoluutiopsykologia ja musiikki. Teoksessa *Musiikkipsykologia*. Toim. Jukka Louhivuori ja Suvi Saarikallio. Jyväskylä: Atena. 343–354.
- Eteläpelto, Anneli, Tuula Heiskanen ja Kaija Collin. 2011. Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*. Toim. Anneli Eteläpelto, Tuula Heiskanen ja Kaija Collin. Helsinki: Kansanvalistusseura. 9–30.
- Götell, Eva. 2003. *Singing, background music and music events in the communication between persons with dementia and their caregivers*. Väitöskirja. Huddinge: Karolinska Institutet.
- Heimonen, Kirsi. 2011. Taidelähtöiset menetelmät sosiaali- ja terveystieteiden henkilökunnan arjessa: miten käy hyvinvoinnin, työn ja taiteen? Teoksessa *Taide käy työssä: taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä*. Toim. Anu-Liisa Rönkä, Ilkka Kuhanen, Minna Liski, Saara Niemeläinen ja Päivi Rantala. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu, sarja C, osa 74. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu. 37–47.
- Hohenthal-Antin, Leonie. 2009. *Muistot näkyviksi: muisteluyön menetelmiä ja merkityksiä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Honkasalo, Marja-Liisa. 2008. *Reikä sydämessä: sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa*. Tampere: Vastapaino.
- Honkasalo, Marja-Liisa. 2012. Kulttuuri ja sairaus etnografisena tutkimuskohteena. Teoksessa *Terveyttä kulttuurin ehdoilla: näkökulmia kulttuuriseen terveystutkimukseen*. Toim. Marja-Liisa Honkasalo ja Hannu Salmi. Turku: Turun yliopisto. 439–469.
- Honkasalo, Marja-Liisa, Kaisa Ketokivi ja Anna Leppo. 2014. Moniselitteinen ja hämää toimijuus. *Sociologia* 51 (4): 365–372.
- Huhtala, Marja ja Hanna Kolmonen. 2012. *Musiikin käyttö pitkäaikaissairaiden ikäihmisten hoitotyössä*. Opinnäytetyö. Rovaniemi: Rovaniemen ammattikorkeakoulu.
- Huhtinen-Hildén, Laura. 2013. Kohti luovaa arkea: kulttuurisen vanhuustyön mahdollisuuksista ja haasteista. Teoksessa *Tahtoa, toimintaa ja teoriaa: kulttuurinen vanhuustyö nyt ja tulevaisuudessa*. Toim. Katri Leppisaari. Helsinki: Osaattori. Verkkolähde http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/11/25/tahtoa_toimintaa_osaattori.pdf [7.12.2015].
- Jukkola, Risto. 1999. Dementia musiikkiterapian haasteena: yhteislauluun perustuvan musiikkiterapian tarkastelua. Teoksessa *Musiikkiterapian monet kasvot*. Toim. Jaakko Erkkilä ja Kimmo Lehtonen. Jyväskylä: Suomen musiikkiterapiayhdistys. 345–357.
- Jyrkämä, Jyrki. 2001a. Aika tutkimuksessa ja elämänkulussa. Teoksessa *Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa*. Toim. Anne Sankari ja Jyrki Jyrkämä. Tampere: Vastapaino. 117–157.

- Jyrkämä, Jyrki. 2001b. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa *Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa*. Toim. Anne Sankari ja Jyrki Jyrkämä. Tampere: Vastapaino. 267–323.
- Jyrkämä, Jyrki. 2007. Toimijuus ja toimijatilanteet: aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa *Vanhuus ja sosiaalityö*. Toim. Marjaana Seppänen, Antti Karisto ja Teppo Kröger. Jyväskylä: PS-kustannus. 195–217.
- Jyrkämä, Jyrki. 2008. Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä: hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. *Gerontologia* 22 (4): 190–203.
- Jyrkämä, Jyrki. 2013. Kolmas ikä, sukupuoli ja toimijuus. Teoksessa *Miehistä puhetta: miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit*. Toim. Hanna Ojala ja Ilkka Pietilä. Tampere: Tampere University Press. 89–114.
- Järnström, Sanna. 2011. *”En tiedä, mitä ne ajattelee mun kohtalokseni”: etnografinen tutkimus asiakkuudesta ja asiakaslähtöisyydestä geriatrisessa sairaalassa*. Sosiaalityön väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1635. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Järviluoma, Helmi ja Taru Leppänen. 2004. ”Jos metsään haluat mennä nyt”: osallistava musiikkietnografia ja eksymisen metodologia. *Kulttuurintutkimus* 21 (3): 35–41.
- Karlsen, Sidsel. 2011. Using musical agency as a lens: researching music education from the angle of experience. *Research Studies in Music Education* 33 (2): 107–121.
- Kurkela, Vesa, Timo Leisiö ja Pirkko Moisala. 2003. Etnomusikologia. Teoksessa *Johdatus musiikintutkimukseen*. Toim. Tuomas Eerola, Jukka Louhivuori ja Pirkko Moisala. Helsinki: Suomen musiikkitieteellinen seura. 53–70.
- Kurki, Leena. 2007. *Innostava vanhuus*. Helsinki: Finn Lectura.
- Laes, Tuulikki. 2013a. Myöhäisiän musiikkikasvatus myönteisen ikääntymisen tukijana. Teoksessa *Musiikkikasvattaja: kohti reflektiivistä käytäntöä*. Toim. Marja-Leena Juntunen, Hanna M. Nikkanen ja Heidi Westerlund. Jyväskylä: PS-kustannus. 310–320.
- Laes, Tuulikki. 2013b. Musiikillisen toimijuuden ja voimaantumisen mahdollisuudet myöhäisiän musiikkikasvatuksessa: tapaustutkimus Riskiryhmä-yhtyeestä. *Musiikkikasvatus* 16 (1): 6–17.
- Lehtonen, Kimmo. 2008. Johdatus musiikkipsykoterapiaan. *Psyko-terapia* 27 (2): 97–113. Verkkolähde <http://www.psykoterapia-lehti.fi/tekstit/lehtonen208.htm> [5.6.2014].
- Liikanen, Hanna-Liisa. 2003. *Taide kohtaa elämän: Arts in Hospital -hanke ja kulttuuri-toiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.
- Liikanen, Hanna-Liisa. 2010. *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia: ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. Helsinki: Opetusministeriö. Verkkolähde <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OPM1.pdf> [4.6.2014].
- Louhivuori, Jukka, Eero Siljander, Minna-Liisa Luoma ja Julene K. Johnson. 2012. Seniorikuorolaulajien sosioekonominen tausta, koettu hyvinvointi ja terveys. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (4): 446–453.
- Mackinlay, Elizabeth. 2010. Big women from Burrulula: an approach to advocacy and applied ethnomusicology with the Yanyuwa aboriginal community in the Northern territory, Australia. Teoksessa *Applied ethnomusicology: historical and contemporary approaches*. Toim. Klisala Harrison, Elizabeth Mackinlay ja Svanibor Pettan. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 96–115.
- Merriam, Alan P. 1964. *The anthropology of music*. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Nietosvuori, Leena ja Marita Salonen. 2011. Vohvelitanssit: tukea ja voimaa arkipäivään. Teoksessa *Taide käy työssä: taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä*. Toim. Anu-Liisa Rönkä, Ilkka Kuhanen, Minna Liski, Saara Niemeläinen ja Päivi Rantala. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu, sarja C, osa 74. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu. 131–135.

- Numminen, Ava. 2008. Musiikki hoitolaitoksissa: miten ja miksi? *Musiikkikasvatus* 11 (1–2): 107–117.
- Paloniemi, Susanna. 2007. Ikääntyneiden oppiminen ja oppimisen ohjaaminen. Teoksessa *Aikuiskasvatus tieteenä ja toimintakenttänä*. Toim. Kaija Collin ja Susanna Paloniemi. Jyväskylä: PS-kustannus. 221–247.
- Pirnes, Esa ja Arto Tiihonen. 2010. Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista: käsitteiden, kokemusten ja vastuiden uusia tulkintoja. *Kasvatus ja aika* 4 (2): 203–235.
- Pyry, Noora. 2012. Nuorten osallisuus tutkimuksessa. Menetelmällisiä kysymyksiä ja vastausyrittäjiä. *Nuorisotutkimus* 30 (1): 35–53.
- Ropo, Eero. 1999. Minuus, muutos ja oppiminen: elinikäisen oppimisen lähtökohtien teoreettista tarkastelua. Teoksessa *Taide, kertomus ja identiteetti*. Toim. Pia Houni ja Pentti Paavolainen. Acta Scenica 3. Helsinki: Teatterikorkeakoulu. 149–165.
- Ruokonen, Inkeri, Katriina Moilanen, Ritva Ollaranta ja Heikki Ruismäki. 2011. Virkistysversion musiikkitoiminta virittää vanhusten hyvinvointia ja omatoimisuutta. *Musiikki* 41 (1): 56–74.
- Rönkä, Anu-Liisa ja Anja Kuhalampi. 2011. Johdanto. Teoksessa *Taide käy työssä: taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä*. Toim. Anu-Liisa Rönkä, Ilkka Kuhanen, Minna Liski, Saara Niemeläinen ja Päivi Rantala. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu, sarja C, osa 74. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu. 10–13.
- Saarenheimo, Marja. 2006. Autonomia ja voimaantumisen omaishoidossa. Teoksessa *Yhteinen tehtävä: ryhmästä oivalluksia omaishoittoon*. Toim. Marja Saarenheimo ja Minna Pietilä. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimushanke- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 13. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto. 15–28.
- Saarikallio, Suv. 2007. *Music as mood regulation in adolescence*. Jyväskylä studies in humanities 67. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sirola, Elina. 2007. *Salasoittajat: pianonsoitto ikäihmisten harrastuksena*. Musiikkikasvatuksen lisensiaatintyö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sirola, Elina. 2009. Musiikin elinikäinen oppiminen. Teoksessa *Musiikkikasvatus: näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Toim. Jukka Louhivuori, Pirkko Paananen ja Lauri Väkevä. Jyväskylä: Suomen musiikkikasvatusseura – FiSME. 171–188.
- Small, Christopher. 1998. *Musicking: the meanings of performing and listening*. Hanover: University Press of New England.
- Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveystieteiden strategia*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2011:1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Verkkolähde http://www.tyosuojelu.fi/upload/STM_strategia_2020.pdf [2.6.2014].
- Särkämö, Teppo, Sari Laitinen, Ava Numminen, Mari Tervaniemi, Merja Kurki ja Pekka Rantanen. 2011. *Muistaakseni laulan: musiikin käyttö muistisairaiden mielialan, elämänlaadun ja kognitiivisen toimintakyvyn tukemisessa*. Miina Sillanpään Säätiön julkaisusarja A:10. Helsinki: Miina Sillanpään Säätiö.
- Särkämö, Teppo. 2012. Musiikkia aivoille: miten musiikki vaikuttaa aivojen toimintaan? Teoksessa *Taidetta ikä kaikki: selvitys ikäihmisten hoivayhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingissä*. Toim. Jenni Varho ja Mauri Lehtovirta. Helsinki: Helsingin kulttuurikeskus. Verkkolähde http://www.kansalaisareena.fi/Taidetta_ika_k kaikki.pdf [17.6.2014].
- Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta. 2002. *Taide on mahdollisuuksia: ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi 2002*. Helsinki: Opetusministeriö. Verkkolähde http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_41_TAO.pdf [4.6.2014].
- Taipale, Markku. 1999. Musiikkiterapia dementian hoidossa. Teoksessa *Musiikkiterapian monet kasvot*. Toim. Jaakko Erkkilä ja Kimmo Lehtonen. Jyväskylä: Suomen musiikkiterapiayhdistys. 333–343.

- Taipale, Markku. 2000. Musiikki dementoituvan ihmisen hoidon välineenä. Teoksessa *Kuntouttava työote dementoituvien hoitotyössä*. Toim. Sirkkaliisa Heimonen ja Päivi Voutilainen. Helsinki: Kirjayhtymä. 65–84.
- Talonpoika, Pauliina. 2010. *”Niin rupee silmä kirkastuu”*: musiikillista vapaaehtoistoimintaa tekevien tuen tarve ja jaksaminen Eläkeliiiton Sävel soikoon -hankkeessa. Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö. Vantaa: Laurea ammattikorkeakoulu.
- Tähti, Taru. 2006. *Viisi kertomusta synnytyksessä ja raskausaikana*. Etnomusikologian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Valokivi, Heli. 2008. *Kansalainen asiakkaana: tutkimus vanhusten ja lainrikkajien osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista*. Sosiaalityön väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Versnik, Vojko. 2010. Solid as stone and bone: song as a bridge between cultures and generations. Teoksessa *Applied ethnomusicology: historical and contemporary approaches*. Toim. Klisala Harrison, Elizabeth Mackinlay ja Svanibor Pettan. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 133–148.
- Vuori-Kemilä, Anne, Sirpa Lindroos, Soili Nevala ja Jukka A. Virtanen. 2005. *Ihmisen hyvä: etiikka lähihoitotyössä*. Helsinki: WSOY.
- Väättäinen, Hanna. 2013. Osallistava tanssintutkimus: soveltavaa etnomusikologiaa ja esitystutkimusta tanssien, keskustellen ja kirjoittaen. Teoksessa *Musiikki kulttuurina*. Toim. Pirkko Moisala ja Elina Seye. Helsinki: Suomen Etnomusikologinen Seura. 119–134.
- Ylinen, Satu. 2008. Eettiset ongelmat gerontologisen sosiaalityön ”välitiloissa”. *Janus* 16 (2): 112–126. Verkkolähde http://www.sosiaalipoliittinenyhdistys.fi/janus/0208/janus_2_2008_ylinen.pdf [30.5.2014].

“With passion and heart, till death do us part”: Musical agency of the clients of the senior services center during the Music Motors project

The article is based on a project called Music Motors (2012–2013), in which clients of a senior services center interested in music were trained to become peer leaders for the music activities of the center. The aim was to increase the clients’ possibilities to affect the music activities and to guide the clients and the employees to actualize something musical together without music professionals. Using participatory ethnography, I researched what aspects of musical agency emerged from the everyday activities of the clients during the Music Motors project. According to Sidsel Karlsen, the common feature of different interpretations of musical agency is that it is understood as a human capacity to act in relation to music or in a situation related to music. In this research, I consider musical agency in slightly broader terms: applying music sociologist Tia DeNora’s conceptions, I see music as a resource or a medium which offers people possibilities to structure and organize their everyday lives on both an individual and social level. Musical agency consists of practical musical choices and of argumentations and motives behind the choices.

The clients of the senior services center turned out to be musical subjects: the elderly were not only objects of music but also active agents who chose

music to be part of their daily or weekly routines. By participating in music activities, the clients were able to affect their own moods, to bring excitement into their lives and to gain strength and comfort. Participatory music activities offered a social setting where the clients could spend time together and make new friends. By singing well-known songs from their childhood or early adulthood, the clients maintained and reconstructed their social and local identities. Through music the clients also found ways to adapt to the circumstances brought about by their aging. Many clients saw listening to music as "medicine" or "a friend" in lonely moments. Some of the elderly still had ambition and will to develop as singers – development in itself still brought them joy. By singing and peer tutoring the music group, the clients formed an equal connection to members of the health care personnel and were seen as active agents who created new musical opportunities also for other clients in the center. Thus music offered a multifaceted resource for everyday activities, although the possibilities of using the resource were highly dependent on the way the clients were supported by the health care professionals.

FM Taru Tähti (taru.tahti@uniarts.fi) valmistelee väitöskirjaa Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa. Työn aiheena on soveltava taide ja toimijuus hoivatyössä.